

ROZHOVORY Vyšehrad

A close-up, profile photograph of an elderly man with a full white beard and mustache. He is wearing a traditional, multi-colored woven Jewish skullcap (kippah) and glasses with a tortoiseshell pattern. He is looking down, and the bottom of an open book is visible at the very bottom of the frame. The background is a plain, light-colored wall.

Karel Hvížďala |
Karol Sidon
**LEŽ MÁ
KRÁTKÉ NOHY**

Lež má krátké nohy

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.ivysehrad.cz

www.albatrosmedia.cz

Karol Sidon / Karel Hvižďala

Lež má krátké nohy – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Karel Hvížďala / Karol Sidon

LEŽ MÁ KRÁTKÉ NOHY

Karel Hvížďala /
Karol Sidon
**LEŽ MÁ
KRÁTKÉ NOHY**

Vyšehrad

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa!
Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

© Karel Hvizďala, Karol Sidon, 2024

ISBN tištěné verze 978-80-7601-945-4

ISBN e-knihy 978-80-7601-949-2 (1. zveřejnění, 2024) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-7601-956-0 (1. zveřejnění, 2024) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7601-957-7 (1. zveřejnění, 2024) (mobi)

*Malomocenstvím se ve světě Tóry vyrážejí na těle
nemocného lži. V dnešním světě lži vynášejí autory
do vysokých státních funkcí.*

Říkával Bohumil Hrabal v restauraci U Zlatého tygra

*Myslím, že opravdu žije pouze ten,
kdo prožívá svůj osud jako tajemství.*

Stefan Zweig

PROLOG

S vrchním zemským rabínem Karolem Efraimem Sidonem vedeme dialog bezmála třicet let a zrodily se z toho čtyři knihy: *Když umřít, tak v Jeruzalémě* (spoluautor Viktor Vondra) 1997, 2012, 2014, *Červená kráva* 2002, 2014, *Sedm slov* 2004 a 2014 a *3 rozhovory* 2014. Od té doby, co jsme spolu poslední knihu dopsali, což bylo v roce 2014, jsme oba byli ponoukáni k tomu, v rozhovorech pokračovat, ale nevěděli jsme jak. První knihu jsme psali proto, aby si Židé připomněli, kým jsou, druhou proto, abych si já připomenul, kdo jsem, v třetí knize jsme zkoumali krajní meze rozhovoru (každá kapitola je jen o jednom slově) a čtvrtá kniha je souborným vydáním předešlých knih doplněným mou esejí *Evangelion K. E. S* a rozhovorem *O šuplíku v nás*. Teprve když jsme viděli, že hlavně díky internetu, sociálním sítím a algoritmům ve veřejném prostoru nad informacemi převážila lež, fakenews, blábol či spiklenecké teorie, se nám v hlavách rozsvítilo: poslední knihu věnujeme celou jen jednomu slovu, a to je právě LEŽ.

Ale i výklad tohoto slova není jednoznačný, jak na to upozorňuje Lenka Mynaříková v knize *Psychologie lži: Pravda, řecky alétheia*, a lež nepředstavují dva protikladné pojmy, pravda není úplným protikladem lhaní, spíše se jedná o dva body jednoho kontinua, na němž existují další body, které nepředstavují ani pravdu, ani lež. To každé rozjímání či pábení nad tímto pojmem komplikuje.

Jedna z nejuznávanějších definicí pochází od Josepha Kupfera z americké univerzity v Iowě, který o lži tvrdí, že je takovým druhem sdělení, o němž jsme přesvědčeni, že je klamné, se záměrem, aby toto tvrzení druhá osoba považovala za pravdivé, nebo se záměrem, aby druhá osoba uvěřila, že my, jako sdělovatel, tomuto tvrzení věříme.

Univerzitní profesori Sanjiv Erat a Uri Gneezy vymezují tři typy lží, podle toho, která strana při nich něco získává, a která naopak ztrácí. Altruistické, tedy bílé lži pomáhají obelhávanému a škodí lháři, při pareto lži, které se někdy říká růžová lež, obě strany dosahují zisku a sobecké, tedy černé lži, pomáhají lháři a škodí obelhanému.

V českém jazyce lež etymologicky souvisí s řeckým jménem pro slovo, význam, příběh a Boha či Rozum. To by znamenalo, že *logos* by u nás bylo něco jako *lhož*, dělával si kdysi legraci Jiří Gruša.

Ve slovanských a germánských jazycích *lug* je mluvení bez záruk, vysílání signálů jen tak. Teprve rozmluva rozhoduje o tom, jestli takový signál někdo přijme. Jinými slovy *logos* se mění v *dialogos*. Tedy teprve to, co projde dialogem, získá oprávnění. Pravda žije jen v procesu trvalého ověřování významů, které musí být rychlejší než jejich zanikání. Židé říkají: Dobrá otázka je důležitější než odpověď. Proto lingvisté tvrdí, že pravda není relativní, ale eruptivní a dynamická: mění se podle pohybu kontextu. Nikdy se neopakuje, jen se rýmuje. U nás, říká se, existuje chytrá lež a hloupá pravda, i lež má mnoho verzí a v tom je často náš problém.

Podle německého filozofa Petera Trawnyho je první obětí války pravda, a my tuto knihu dopisujeme v době dvou válek, které se nás týkají. Křesťan Trawný připomíná, jak se Pilát obrátil na Ježíše s otázkou: Co je pravda? A dodává: Křesťanské drama odpuštění je zároveň krizí pravdy, protože pravda byla vždy problém. Lidé pravdu vždy spíš hledali, než aby ji měli. A i my se s tímto problémem budeme potýkat. To věděl i Franz Kafka, který označoval lhaní za univerzální

princip a lež a zatajování za základní kameny většiny soudobých společností. Bez lži by podle něho společnost mohla jen obtížně fungovat. Lenka Mynaříková dodává: „Možná trochu paradoxně se stále vzrůstající otevřeností a přístupností celého světa je v dnešní době potřeba lhát a zatajovat ještě výrazněji.“

Za přijetí jiných názorů a lidí, jak říká filozof Peter Sloterdijk, jsou zodpovědné univerzity a diskutující veřejnost a média jsou přečerpávači témat. Pokud se však všichni těchto témat bojí, propast se ve společnosti prohlubuje a otevírá se prostor pro lži. Jenom odvážní dokáží být agenty i diváky vlastní proměny. Ostatní se cítí obětmi a upínají se ke lžím, které lidem slibují návrat k včerejšku.

A jak napsal jeden čínský básník, jehož jméno si nepamatuji: Lež je algebra falešného potěšení a velké bolesti.

Podle Roberta Řeháka se v hebrejském jazyce používá několik slov pro označení lhaní či lži. Pro sloveso lhát je užíván kořen שקר (ŠKR). To vyjadřuje lhát, říkat nepravdu či podávat informaci bez reálného základu. Od tohoto kořene se odvozuje שקר *šeker* „lež“, איש שקר *iš šeker* (biblická hebrejšтина) či שקרן *šakran* (ivrit) „lhář“.

Druhým častým slovesem je כזב *kazav*. To vyjadřuje „lhát“, „klamat“ či „podvádět“. Jedná se o starý kořen doložený i v arabštině *kazab*. V moderní hebrejštině se sloveso spojuje i s odporem מאוכזב *meuchzav* „byl zklamán“ či אכזבה *achzavá* „zklamání“.

Dalším slovem je כזב *kazav* ve významu „být nepravdivý“, „lhát“ či dokonce něco zapírat či předstírat, někoho zklamat, podvést. Toto slovo nechvalně proslavil Bar Kochba, který byl označován Bar Koziba – jedná se o lidový přídomek, který přejala především rabínská tradice. Mnozí učenci věří, že jeho jméno je odvozeno od místního Chezib (Gn 38:5) nebo Chozeba (1Pp 4:22). Jiní míní, že to znamená „Syn lži“, což získal po strašlivé porážce, kterou utrpěl, a podle toho, že si nárokoval titul Mesiáše.

Existuje také hebrejský výraz שואה či שוא *šaw*, někdy též překládaný jako „lež“, „nepravda“, „klam“, který se v podstatě vztahuje na něco bezcenného, zbytečného, marného, nehodnotného, k ničemu. Hlavně ve spojení s falešnými sny, falešnými proroky a poplachy.

Propast mezi jazykem slov rozpravy a jazykem politiky, stejně jako se dříve rozešel jazyk slov rozpravy s jazykem Bible, se neustále rozšiřuje a prohlubuje. Následující dialog je pokusem přes tyto propasti postavit alespoň provizorní lávku. Činíme tak ale v době, kdy slova jsou pokryta nánosem předchozích výkladů a žvástů. Jsme tudíž stejně u vytržení, jako byl Erasmus, když spatřil tištěné slovo, protože se mu zdálo, že se otevřela velká pokladnice, do níž se je možné nořit a donekonečna probírat jejími poklady. My se díky internetu, sociálním sítím a algoritmům nacházíme naopak v době vytržení z toho, jak snadné je tuto pokladnici vykrádat a ničit z čistě sobeckých a mocenských důvodů. Jsme svědky pohřbu hájemství slov, která již čím dál častěji nejsou prostředkem iniciace ani komunikace, ale působí jen jako sedativa.

Karole, protože si budeme povídat o lži, nemůžeme ani v první větě našeho rozhovoru lhát a předstírat, že si vykáme, když si ve skutečnosti již léta tykáme. A ani v celém tomto rozhovoru se nemůžeme tvářit, že jsme v životě nezalhalí, byli bychom nedůvěryhodní, proto budeme muset být v některých pasážích i velice osobní, za což se omlouvám předem, ale útěchou ti může být, že totéž se týká i mě. Začnu ale jako obvykle a požádám tě ještě jednou a zřejmě naposled o hakafot, o občůzku, ale tentokrát jenom kolem jednoho slova, a to je právě lež, a ta se vztahuje na celý život. Je-li život jen překrásnou lží, smrt je bolestivou pravdou.

Mohl bys mi úvodem vysvětlit, proč má hebrejšтина, jak jsem se dověděl od lingvistů, pro lež a lhaní různá slova vycházející z různých slovních kořenů a jak se liší jejich významy či výklady? Proč si hebrejšтина nakreslila kolem tohoto slova tak dlouhou občůzku?

Stejnou otázku bychom si mohli klást i nad českými texty, kde ovšem, třeba i za pomoci slovníku, lépe vycítíme rozdíly mezi lží, nepravdou, klamem a podvodem. Domnívám se tedy, že v podobných případech nejde o skutečná synonyma, různá slova stejného smyslu, ani v hebrejšтинě, ale je tomu jako v češtině, kdy v mluvené, a tím spíše psané řeči podvědomě volíme mezi lhát, klamat nebo podvádět či zatajovat, protože je mezi nimi pojmový rozdíl. Hebrejšтина

je ovšem velmi starý jazyk, který do sebe vstřebával slova ze spřízněných semitských jazyků, aby jimi rozšířil nedostačnou slovní zásobu, ale to podle mne v zásadě nic nemění na tom, co si myslím, protože přejímala něco, pro co sama neměla jméno. Problém pro nás, a tím nemyslím jen lidi, pro které není hebrejšтина mateřskou řečí, spočívá v tom, že tyto rozdíly musíme objevovat z textové souvislosti.

Tomu rozumím, ale ptám se proto, že jsi nedávno přeložil Pět knih Mojžíšových, tedy Tóru, takže s překlady z hebrejštiny máš zkušenost a mohl bys ty problémy přesněji pojmenovat.

Pro upřesnění, nedávno to může připadat tobě, ale když vyšel překlad poprvé, bylo to roku 2012. Přibližně od poloviny devadesátých let minulého století vycházel postupně, byť ne v definitivní podobě, po jednotlivých týdenních oddílech jako tisk pražského rabinátu pro potřeby členů obcí.

Pomohl ti při práci slovník, který většinou kontexty neobsahuje, nebo jsi musel vycházet víc z různých starších textů a překladů?

Autoři slovníků, kteří tento problém berou vážně, nám v tomto směru pomáhají, ale všimněme si, že proto často jako doklad uvádějí samotné texty, aby vynikl kontext pro upotřebení toho, a ne jiného synonyma. Mnohdy však je při překladu hebrejského textu potíž v tom, že každá řeč je samostatný organismus, a implantovat do něj v překladu pojem z jazyka, který mu je vývojově tak vzdálený jako například čeština, může být zavádějící. S tím ale souvisí opačný a častější případ, který s tím má co do činění, že při překladu narážíme na chudobu jazyka, do něhož překládáme, a nakonec se musíme spokojit s tím, co máme, bez ohledu na nuance, které synonyma poskytují. Nejsem zrovna lingvista, ale vycházím z toho, že synonyma vlastně prozrazují potřebu té které řeči zvýraznit pro ni významné odlišnosti.

To se týká samozřejmě i jiných jazyků, protože překladatel nepřekládá jen jazyk, ale knihu z jedné kultury do druhé kultury, a oba to známe, protože jsme studovali v Německu. Třeba pro slovo *der Böhme* neexistuje český ekvivalent: my to slovo překládáme jako Čech, ale v latině či němčině znamená každého obyvatele Bohemie, ať mluví česky, německy, polsky, italsky či jidiš. Podobně třeba v němčině *die Schuld* znamená nejen vinu, ale i dluh atd.

To máme i v hebrejštině a souvisí to s povinností dluh vyrovnat.

Můžeš uvést nějaký další konkrétní příklad z hebrejštiny?

Hebrejštiny – a použiju přitom pro zjednodušení podstatná jména – zná několik výrazů pro někoho, koho čeština obvykle zahrne pod pojem nepřítel. V hebrejštině to však může být *ovej*, což je asi nejbližší globálnímu nepříteli, nebo *son*, což je spíše nositel zášti. Pro češtinu je zajímavé si uvědomit, že ten, kdo není přítel, je šmahem nepřítel, na rozdíl od vraha, který spadá do jiné kategorie, ačkoliv v ruštině je vrah překládán jako nepřítel...

... a nejen překládán, a to jim, zřejmě, jak vidíme na Ukrajině, dovoluje snáze tam vraždit i civilisty.

Když jsme u toho, šesté přikázání Desatera *al tircach*, nevraždí, je v češtině chronicky chápáno jako nezabiješ, ačkoliv právní pojetí rozlišuje mezi zabitím a vraždou. Zde však hebrejštiny (alespoň biblická) rozdílů nečiní. Roceach zůstává „vrahem“ i v případě, že zabil neúmyslně, a Tóra proto přikazuje vybudování šesti měst, kde by člověk, jenž neúmyslně „zavraždil“ jiného člověka, mohl na základě soudního výroku nalézt bezpečný úkryt. Jde-li však o výkon trestu smrti, tam jde o „zabití“. To se týká i vykonavatele krevní msty, který stíhá vraha, protože připravil o život člena jeho rodiny.